Práva stavovská.

I. O původu nerovnosti mezi lidmi byly různé theorie pronášeny; nejstarší filosofická theorie o původu této nerovnosti pochází od Aristotela, který chtěje ospravedlniti otroctví tvrdí, že jako v člověku samém je rozdíl mezi duší a tělem, tak že i mezi lidmi podobná je různosť, poněvadž jedni svými přirozenými vlohami tak hluboko stojí pod druhými, jako tělo vzhledem k duši a jsou proto oni povoláni, by těžké tělesné práce konali, tito pak by duchem vládli. Jiná theorie odvozuje původ nerovnosti mezi lidmi z rozdílu plemeného.

Rousseau a Montesquieu zavrhli se vší rozhodností tyto theorie a vyslovili zásadu pro všechny doby památnou, že od přírody zrodili se lidé rovnými a svobodnými a že teprve lidská společnosť a státní pořádek učinily je nerovnými a nesvobodnými. A ještě případněji podotýká Ahrens, že jsou to motivy druhu nejnižšího (sobectví, vládychtivosť, bezúzdná ctižádosť a surové násilí), jež přivoditi se snažily umělou právní nerovnosť.

II. Pojem.

Práva stavovská jsou souhrn zvláštních předností a oprávnění, jež spojena jsou se sociálním postavením jednotlivců ve společnosti lidské. Rozdíly stavovské, které ve středověku a též ještě v době pozdější, dříve než zavedly moderní ústavy státní úplnou rovnosť všech státních příslušníků, přísně se lišily, pozbyly již dávno svého významu jak v právu veřejném, tak i soukromém.

Přednosti stavu vynikají jen ještě v jednotlivých zákonem přesně omezených směrech, které více neb méně výrazu docházejí ve vnějších predikátech a v jistých individuálních oprávněních; poukázati sluší v tom směru na čl. Šlechta a Privilegia. Dřívější rozdíly stavovské se zvláštními právy spojené, jež dělily příslušníky státní v jednotlivé třídy, tak zvláště ve stav šlechtický, duchovní, měšťanský a selský, vystupují i dnes ještě v četných směrech, aniž by však činiti mohly nárok nějaký na vynikající postavení, jež dříve s tou neb onou třídou bylo spojeno.

Dnes roztříďují se i různé obory výdělku v jednotlivé kategorie, které rovněž následkem dlouholetého zvyku slovem »stav« označovány bývají, a mluví se dle toho o stavu úředníků, umělců, učenců, o stavu kupeckém a řemeslnickém a t. d. Pokud pak mají jednotliví příslušníci těchto stavů následkem jich postavení a způsobilosti nárok na jisté tituly a predikáty, je i dnes ještě označení »stav«, »práva stavovská« oprávněno.

Stavovské rozdíly, jež spočívají ve stejných zájmech, ve stejném zaměstnání, v poměrech držebních a vlastnických, sotva kdy vymizejí ze společnosti lidské a nedají se ani vzmahajícím se demokratismem doby naší zahladiti aneb naprosto potlačiti. Třebas by se různé obory lidské činnosti co odvětví povolání neb stavy povolání od sebe v životě společenském odlišovaly, platí přes nestejnosť povolání vždy stejná vážnosť všech stavů pro jednotlivce i pro veškerosť.

Nesmí žádné přehrady býti zřizovány mezi jednotlivými stavy povolání, jež — jako dříve — přísně vřaďovaly příslušníky státní do vyšší neb nižší kategorie. Ač nelze popříti, že se v různých oborech povolání a výdělku vyskytují jisté rozdíly, odpory a protivné zájmy, směřuje proud časový povždy k tomu, by vzájemné spojení a doplnění umožnil a každé přílišné odlišování zamezil. Dřívější četná práva stavovská scvrkla se tudíž na minimum. Ač do dnes ještě se udržel pojem práv stavovských, nejsou

přece práva tato dle stávajících ústav takového dosahu a významu, by se mohlo mluviti o právech v nejpřísnějším slova smyslu. Jedná se zde spíše o jisté zvláštní přednosti. Obč. zákonník mluví též o právech stavovských; tak požívá dle § 92 o. o. z. manželka práv stavu svého manžela; tím se uznává, že má na př. nárok na šlechtictví svého manžela, otázka to ostatně sporná. Ještě spornějším jest, má-li manželka nárok na jiná práva stavovská — zejména na akademické tituly a predikáty, jež s jistým postavením spojeny jsou aneb se co nejvyšší vyznamenání propůjčují.

Tím tedy není zákonný výraz § 92 »práva jeho stavu« podnes přesně vymezen. Daleko jasněji vyslovuje se v tom ohledu § 146 o. o. z., který ustanovuje, že manželské děti dosahují všech, ne pouze osobních práv rodiny a stavu jich otce, a z poznámky § 146 o. o. z. »jeho znak (erb)« lze souditi, že jen šlechtictví je výhradným právem stavovským, jež jen na děti manželské přechází. Z toho všeho vysvítá, že již v době sdělání obecného obč. zákoníka, kdy práva stavovská ještě vynikající úlohu hrála ve společnosti lidské, byla ona většinou jen rázu čistě osobního a jen málokterá z nich bylo lze na jiné osoby přenésti. § 162 o. o. z. mluví kromě toho o přednostech stavovských. Tento pojem je patrně správnějším a přesnějším než pojem »práv stavovských«. § 162 o. o. z. jasně vyslovuje, že není dle řádu právního speciálních práv se stavem spojených, nýbrž že jsou jen jisté přednosti. Konečně sluší se ještě o tom zmíniti, že § 182 o. o. z. nemluví při dětech adoptovaných ani o právech stavovských ani o přednostech stavovských, nýbrž jen na to poukazuje, že adoptovaný může nabyti šlechtictví a erbu jen zvláštním zeměpanským povolením. (Ostatně viz čl. Šlechta, Osoby vojenské, Privilegia, Úřadníci státní.)

Pravda formální a materielní.

Jenom t. zv. pravda materielní jest pravdou. Nabýti této pravdy a poznati ji — to jest ideálem každé soudcovské informace, kteráž předchází rozsudku. V řízení trestním usiluje se o seznání úplné materielné pravdy. I v civilním řízení měla by se také úplná pravda vyhledávati; avšak povaha práv soukromých přináší to s sebou, že není někdy ani možno seznati pravdu materielnou, ani vůbec nesmí se o to usilovati. Zjištění pravdy nahrazeno jest zde za jistých okolností »přijetím za pravdu«, poněvadž tomu tak strany chtějí. Tak dosahuje se pravda »formálná«. Při volném uvážení důkazů snažíme se tam, kde disposice stran nepřekáží tomu, vypátrati pravdu materielnou, jak toho vyhledává řízení ústní. Nejvíce odchyluje se od materielné pravdy svojí zákonnou theorii důkazní proces písemný starého (josefinského) soudního řádu.

Právo.

I. Pojem.

Život lidský vykazuje ve všech kruzích a oborech, ve rozličných stupních a směrech jistý řád, ve kterémž — na rozdíl od přirozeného řádu stanoveného zákony nutnosti — mají býti všechny části rozumem a svobodou uvedeny v takový poměr, aby všechny části mezi sebou a s celkem spolupůsobily dle určitého pořádku k dosažení účelů společných i zvláštních, avšak doplňovaly se též vzájem ve své relativní samostatnosti a svobodě. Jako však již jednotlivý člověk má starati se co nejvíce o stejnoměrné vzdělání duševních sil svých, aby každá síla opírati se mohla o jiné, majíc potřebí podpory a doplnění, takže úhrnnou součinností všech sil utvořen